

คุณธรรม

กับ

การปฏิบัติ

สัมพันธ์

ประเวศ วะสี

คุณธรรมกับการปฏิวัติสัมพันธภาพ

(Associational Revolution)

ประเวศ วะสี

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ และพุทธศาสนาก็เป็นของดี

มีวัดประมาณ ๓๐,๐๐๐ วัด
พระสงฆ์ประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ รูป
สามเณร ๑๐๐,๐๐๐ รูป
ประชาชนกว่าร้อยละ ๙๐
ประกาศว่าเป็นชาวพุทธ
มีสัญลักษณ์และคำสอน
ทางพุทธศาสนามากมาย
อันว่าด้วย ศิล สมาธิ ปัญญา

แต่ไหนจึงวิกฤตศีลธรรมถึงเพียงนี้

อัตราการฆ่ากันตายก็สูงกว่า
ในญี่ปุ่น ยุโรป และสหรัฐอเมริกา
คอร์รัปชันก็ระบาดเต็มประเทศ
ทั้งในหมู่คนธรรมดา ไปจนถึง
ครูบาอาจารย์ พระสงฆ์องค์เจ้า
และนักการเมือง

แล้วเราจะตอบว่าอย่างไร

สารบัญ

- ๑) การอยู่ร่วมกัน (Living Together) คือ สิ่งสูงสุด ๖
- ๒) ศิลธรรมอยู่ในสมองส่วนแท้ ๘
- ๓) สัมพันธภาพทางดิงกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน ๑๒
- ๔) สังคมไทยจะต้องออกจากภพภูมิเก่าจึงจะพ้นวิภุต ๑๖
- ๕) ภพภูมิเก่า : ภพภูมิแห่งอำนาจและสัมพันธภาพทางดิง... ๑๘
- ๖) มรรค ๘ แห่งการปฏิบัติสัมพันธภาพ..... ๒๖
- ๗) สังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล :
ปฏิบัติจิตสำนึก - ปฏิบัติสัมพันธภาพ - ปฏิบัติสังคม ๓๘

๑

การอยู่ ร่วมกัน

คือ (living Together)

สิ่งสูงสุด

การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับ
สิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความเป็นปรกติสุข และความยั่งยืน จึงควรเป็น
สิ่งสูงสุด และคือศีลธรรม

อารยธรรมปัจจุบันไม่ได้เอาการอยู่ร่วมกันเป็นสิ่งสูงสุด แต่เอา
กำไรสูงสุดเป็นเป้าหมาย โลกจึงวิกฤต เป็นวิกฤตการณ์แห่งการอยู่ร่วมกัน
ทั้งระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นวิกฤตใหญ่
หรือวิกฤตอารยธรรม (Civilization crisis)

ศีลธรรม

พลังทางสังคม ←

→ พลังจิตสำนึก

- ความละเอียดที่มีคนรู้เห็น
- ชาวบ้านรังเกียจ
- ตำรวจจับ ถูกลงโทษ
- ความล้าหนักผิดชอบชั่วดี
- ความเห็นแก่คนอื่น
- ความเห็นแก่ส่วนรวม

รูปที่ ๑ ศีลธรรมขึ้นกับพลังทางสังคมกับพลังจิตสำนึกชั่วดีว่าคุณธรรม

เนื่องจากเป็นวิกฤตอารยธรรม วิกฤตการณ์จะไม่หายไปง่าย ๆ ด้วยการแก้ไขในชนิดนี้หน่อย ที่ไม่ใช่การปฏิวัติจิตสำนึก (Consciousness Revolution) และการเปลี่ยนเป้าหมายของมนุษยชาติมาเป็นการอยู่ร่วมกัน

การอยู่ร่วมกัน ต้องการพฤติกรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน

พฤติกรรมนี้มีทั้งข้อห้าม (ศีล) และข้อควรปฏิบัติ (ธรรม) จึงรวมเรียกว่าศีลธรรม พฤติกรรมทางศีลธรรมมีทั้งที่เกิด เพราะปัจจัยทางสังคม และปัจจัยภายในจิตสำนึกของบุคคล อิทธิพลของสังคมและของจิตสำนึก มีอันตรกิริยาต่อกัน เราอาจเรียกความล้าหนักผิดชอบ

ทั้งปัจจัยทางสังคมและปัจจัยทางจิตสำนึกมีความสำคัญต่อพฤติกรรมทางศีลธรรม ในความเป็นมนุษย์นั้นศักยภาพทางจิตสำนึกสูงมาก ธรรมชาติได้สร้างสมองของมนุษย์ให้มีศักยภาพ ทางจิตสำนึกสูงมาก ต่างจากสัตว์อื่น ๆ เรียกว่าเป็นธรรมชาติอันสูงส่งของความเป็นมนุษย์เลยทีเดียว

ถ้าเราทำความเข้าใจธรรมชาติของสมองกันลึกนิด อาจจะช่วยให้เราเข้าใจดีขึ้น ว่าไหนเราจึงวิกฤตศีลธรรม

ศิลปะธรรม

อยู่ใน

สมอง

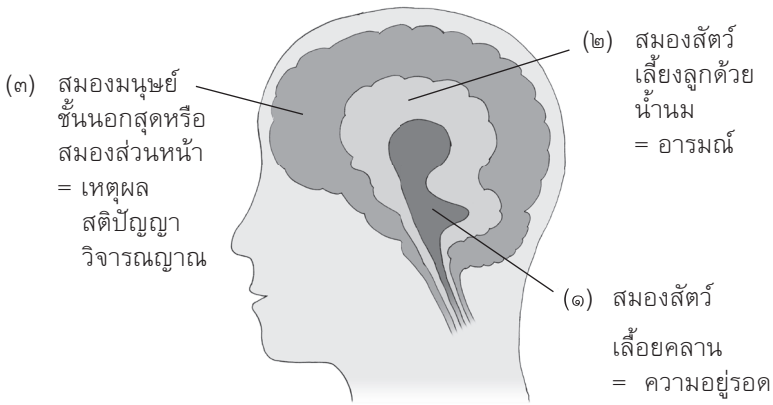
ส่วนหน้า

การศึกษาเกี่ยวกับสมองด้วยเครื่องมือวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไป
มาก

ขณะนี้เครื่องมือที่เรียกว่า brain imaging คือ เห็นภาพสมองว่า
ส่วนใดสัมพันธ์กับความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมอย่างใด เช่น ขณะที่มึ
ความโลภ ปรากฏในภาพว่าส่วนของสมองที่เรียกว่า nucleus acumbens
สว่างวูบขึ้น

ศิลปะธรรมอยู่ที่ส่วนไหนของสมองก็รู้

ก่อนอื่น เราควรทำความเข้าใจคร่าวๆ เกี่ยวกับสมอง มนุษย์
วิวัฒนาการมาจากสัตว์สมองของมนุษย์จึงมีส่วนที่สืบเนื่องมาจากสัตว์

รูปที่ ๒ สมองมนุษย์มี ๓ ชั้น

ถ้าผ่าซีกสมองของมนุษย์สามารถเห็นด้วยตาเปล่าเลยว่า แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น

(๑) ชั้นในสุดอยู่ค่อนข้างหลัง เรียกว่า สมองสัตว์เลื้อยคลาน (Reptilian brain) ทำหน้าที่ดึกดำบรรพ์ที่สุด คือเกี่ยวกับความอยู่รอด เช่น การเต้นของหัวใจ การหายใจ การกินอาหาร การสืบพันธุ์ การต่อสู้ การหลบภัย สัตว์เลื้อยคลานไม่มีอารมณ์ จระเข้จึงไม่มีน้ำตา

(๒) ชั้นกลาง เรียกว่า สมองสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม (Mammalian brain) ทำหน้าที่เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก สุนัขและแมว มีอารมณ์ซึ่งต่างจากตะกวด จระเข้

(๓) ชั้นนอกสุดอยู่ไปข้างหน้า เรียกว่า Cerebral cortex เป็นสมองมนุษย์ หรือสมองแห่งความเป็นมนุษย์ ทำหน้าที่เกี่ยวกับเหตุผล สติปัญญา วิจารณ์ญาณ ศีลธรรม

สมองส่วนที่เกี่ยวกับศีลธรรมอยู่ตรงหลังหน้าผาก

เคยมีคนเกิดอุบัติเหตุรถยนต์แล้วหน้าผากยุบ พฤติกรรมที่เคยเป็นคนมีศีลธรรมก็หายไป

เด็กเล็กที่เกิดมาไม่นาน ทุกอย่างในโลกนี้เป็นของใหม่ของเขา จึงมีความสนใจรอบตัว ชอบค้นคว้าทุกชอกทุกมุม ถามทุกเรื่องว่า “ทำไม...ทำไม... ทำไม...” มีความสุขที่ได้เรียนรู้ของใหม่ และความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งต่าง ๆ นี้เป็นการใช้สมองส่วนหน้า

ถ้าเด็กมีโอกาสทำเองคิดเองจะมีความสุขฉลาด และมีศีลธรรม เพราะสมองส่วนศีลธรรมอยู่ข้างหน้า ความเป็นเหตุเป็นผลกับศีลธรรมสัมพันธ์กัน

แต่! ในความเป็นจริง แม่จะพูด “Don’t” (อย่าทำโน้น อย่าทำนี่) ทุก ๘ – ๙ นาที (จากการศึกษาของฝรั่ง) เพราะกลัวลูกจะได้รับอันตรายหรือบางคนเกรี้ยวกราดเอากับเด็ก ๆ หรือถึงกับลงมือลงไม้เลย โดยเฉพาะคนที่อารมณ์เสียและตกอยู่ใต้ความบีบคั้น ของความยากจน

เรียกว่า เด็กเผชิญกับการใช้อำนาจ หรือ top down แล้ว

ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งในสมองของเด็ก เพราะด้านหนึ่งเด็กต้องการอิสรภาพที่จะทำเองคิดเอง (ใช้สมองส่วนหน้า) แต่เมื่อถูกแม่ดุอีก ด้านหนึ่งก็กลัวแม่ เมื่อเผชิญกับอำนาจก็จะไปกระตุ้นสมองส่วนหลังหรือสมองสัตว์เลื้อยคลาน ทำให้พัฒนาการของสมองส่วนหน้าสะดุด

สัมพันธ์ภาพในสังคมจึงกระทบพัฒนาการของสมอง

สังคมที่มีสัมพันธ์ภาพทางดี หรือสังคมใช้อำนาจแบบบนลงล่าง (top down) สมองส่วนหลังหรือสมองสัตว์เลื้อยคลานจะเดินสมองส่วนหน้า หรือที่เกี่ยวกับสติปัญญาและศีลธรรมจะด้อย

สังคมทางตั้ง (Vertical society) เศรษฐกิจจะไม่ดี การเมืองจะไม่ดี และศีลธรรมจะไม่ดี ต่อให้เศรษฐศาสตร์ศีลธรรมก็ไม่ดี เพราะสัมพันธภาพทางตั้งหรือทางราบมีผลต่อศีลธรรม ทั้งส่วนพลังทางสังคม และพลังทางจิตสำนึก (ดูรูปที่๑)

สังคมไทยเป็นสังคมทางตั้ง หรือสังคมใช้อำนาจ สมองส่วนหน้า จึงไม่เจริญเท่าที่ควร

ถ้าพูดให้เกินเลยและไม่เพราะก็อาจจะว่าเป็นสังคมที่ใช้สมองส่วนหลัง หรือสมองสัตว์เลื้อยคลานมากไป คุณธรรมและศีลธรรมจึงไม่ค่อยเกิด ทั้ง ๆ ที่มีการสอนศีลธรรมกันมาก

ถ้าจะสร้างสังคมคุณธรรม ต้องเปลี่ยนเกียร์ จากการเข้าเกียร์หลัง (สมองส่วนหลัง) มาเป็นเข้าเกียร์หน้า (สมองส่วนหน้า)

ในการจะเปลี่ยนไปเป็นสังคมใช้สมองส่วนหน้า ต้องเปลี่ยนสัมพันธภาพในสังคม

สัมพันธภาพ ทางดิ่ง พฤติกรรม กับ เบี่ยงเบน

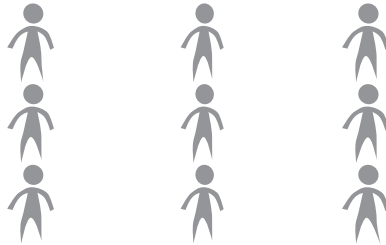
สัมพันธภาพทางดิ่งกับสัมพันธภาพทางราบ ผู้คนมีพฤติกรรมต่าง
กัน

ในสัมพันธภาพทางดิ่ง (รูปที่ ๓ ก) เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอ
ภาคระหว่างผู้มีอำนาจข้างบนกับผู้ไม่มีอำนาจข้างล่าง

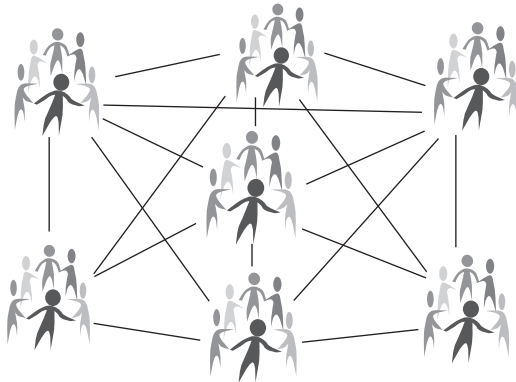
คนในโครงสร้างแบบนี้จะไม่มีความสุขเพราะความบีบคั้น การ
เรียนรู้จะมีน้อย เพราะผู้มีอำนาจก็จะใช้อำนาจไม่ใช่ความรู้

องค์กรและสังคมทางดิ่งจึงมีพลังทางปัญญาต่ำ ในโครงสร้างที่บีบ
คั้นผู้คนจะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น คนมีอำนาจจะโกงมาก คนไม่มี

(ก) สัมพันธภาพทางตั้ง

(ข) สัมพันธภาพทางราบ

รูปที่ ๓ สัมพันธภาพ ๒ แบบ

อำนาจจะแสวงหาความอุปถัมภ์ แยกแยกไม่ไว้วางใจกัน เหนื่อยงาน ไม่ภักดี ต่อองค์กร ขโมยของหลวงซ่อนข้อมูล ซุบซิบนินทาว่าร้าย ไม่ชอบใช้ความจริง

องค์กรหรือสังคมทางตั้งจึงไม่มีพลังทางสังคม ไม่มีพลังทาง ปัญญา มีความสำเร็จต่ำ มีความล้มเหลวสูง และขาดศีลธรรม

ในสัมพันธภาพทางราบ (รูปที่ ๓ ข) ผู้คนมีความเสมอภาค สามารถรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในรูปแบบต่าง ๆ มีความเป็นชุมชน หรือสังคมเข้มแข็ง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ เพราะความเป็นสังคมสูงผู้คนจึงลดความเห็นแก่ตัว เปิดเผยจิตใจ เชื่อถือไว้วางใจกัน มีความสุข

องค์กรหรือสังคม เช่นนี้ มีพลังทางสังคมและพลังทางปัญญามาก จึงมีความสำเร็จสูง ทำให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี

เศรษฐกิจจะดี การเมืองจะดี และศีลธรรมจะดี ไม่ได้ขึ้นกับการมีรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นๆ ดีเท่านั้น แต่ขึ้นกับโครงสร้างทางสังคม

ประเทศอิตาลี ตอนเหนือกับตอนใต้ไม่เหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่ใช้รัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นๆ เหมือนกัน

ตอนเหนือเช่น แควมิลาน ทอเรนโ เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี

ตอนใต้ เช่น แคว ซิซิลี ซาร์ดีเนีย เศรษฐกิจไม่ดี การเมืองไม่ดี และศีลธรรมไม่ดี

Robert Putnam จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดไปวิจัย และรายงานในหนังสือของเขาที่ชื่อว่า “Making Democracy Work : Civic Traditions in Modern Italy” ว่า ...

สาเหตุที่ทำให้ตอนเหนือกับตอนใต้ของอิตาลีต่างกันคือ **โครงสร้างของสังคม**

ตอนเหนือเป็นสังคมทางราบ (Horizontal society) ส่วนทางตอนใต้เป็นสังคมทางตั้งมาหลายร้อยปีแล้ว และอย่างที่ชื่อหนังสือเขาบอก ประชาธิปไตยที่จะให้ผลดีนั้น ต้องเป็นสังคมที่มีความเป็นพลเมืองหรือ Civic traditions ไม่ใช่มีแต่การเลือกตั้ง

เพราะตอนใต้ของอิตาลีก็มีการเลือกตั้ง แต่เศรษฐกิจก็ไม่ได้
การเมืองไม่ดี และศีลธรรมไม่ดี เพราะมีโครงสร้างทางดิ่ง

ถ้าเราเข้าใจเรื่องโครงสร้างของสังคม กับศีลธรรมแล้ว ก็จะไม่
แปลกใจว่าทำไมประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ และพุทธศาสนาก็เป็นของดี
จึงมีความเสื่อมเสียทางศีลธรรม เพราะ**สังคมไทยมีโครงสร้างทางดิ่ง**

พุทธศาสนานั้นนิยมความสัมพันธ์ทางราบ แต่พุทธศาสนาใน
สังคมไทยก็ถูกโครงสร้างทางดิ่งเข้าครอบงำ

๕

สังคมไทย

จะต้อง ออกก

จาก ภูมิเก่า

จึงจะ ฟื้นวิกฤต

ลูกไก่ที่อยู่ในไข่

ภูมิภายในไข่ที่มีเปลือกไข่อุ้ม เหมาะแก่การที่ลูกไก่จะเจริญเติบโตขึ้น

แต่เมื่อลูกไก่โตจนคับไข่ สภาพในไข่และเปลือกไข่ เป็นปัญหากับลูกไก่ที่โตเต็มไข่

ถ้ามันไม่สามารถกระแทะเปลือกไข่ออกมาสู่ภายนอกไข่อีกที่กว้างขวางใหญ่โต เปลือกไข่จะรัดให้มันตายอยู่ในภูมิเก่าที่คับแคบ

เด็กที่อยู่ในครรภ์มารดาก็เช่นเดียวกัน

เมื่อโตเต็มที่ แล้วก็ต้องคลอดออกมาเติบโตในภพภูมิใหม่นอกมดลูก ถ้าคลอดออกมาไม่ได้ ก็จะตายในมดลูก หรือตายทั้งแม่ทั้งลูก

ในการเปลี่ยนภพภูมิ คือการคลอดออกมานั้น แม้มักมีความเจ็บปวดอย่างยิ่งที่เรียกว่า Birth pain และมักมีเลือดออกมาด้วย การคลอดอาจเป็นสภาวะวิกฤตอย่างยิ่ง

สภาวะเจ็บปวด การมีเลือดออก สภาวะวิกฤตของสังคมไทย มองอย่างหนึ่งก็ได้ว่าเป็นสภาวะของการที่สังคมไทย กำลังจะเปลี่ยนจากภพภูมิเก่าที่คับแคบ ไปสู่การเติบโตในภพภูมิใหม่ที่กว้างขวางกว่าเดิม

สังคมไทยขณะนี้แตกต่างจากสังคมไทยครั้งกรุงศรีอยุธยา หรือสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หรือแม้แต่เมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้ว เกือบจะโดยสิ้นเชิงที่เติบโตมากขึ้นมีความหลากหลายสุดประมาณ เชื่อมโยงกับสังคมโลกทั้งทางเศรษฐกิจ การเงิน การเมือง วัฒนธรรม การศึกษา ผู้คนมีการรับรู้มีเทคโนโลยีต่างๆ มากมาย เรียกว่าโตเต็มภพภูมิเดิมอันคับแคบ

ความคับแคบของภพภูมิเดิมก่อให้เกิดความบีบคั้น จึงดิ้นรน อึดอัด ชัดแย้งรุนแรง สังคมกำลังจะต้องคลอดไปสู่ภพภูมิใหม่ที่กว้างขวางกว่าเดิม จะได้เติบโตได้โดยอิสระ

ถ้าเราเข้าใจว่าความเจ็บปวด การมีเลือดออก สภาวะวิกฤต ขณะนี้เป็นอาการของ Birth pain หรือการที่สังคมไทยพยายามคลอดไปสู่ภพภูมิใหม่ จะได้มีท่าทีที่ถูกต้องต่อสถานการณ์ ช่วยให้การเกิดใหม่ไม่รุนแรงเกิน และช่วยให้การเติบโตในภพภูมิใหม่เป็นไปด้วยดี

สัมพันธภาพในสังคมไทยที่มีแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นภพภูมิเก่าที่สังคมไทยสมัยใหม่ห้อยติดอยู่และขัดแย้ง สังคมใหม่ต้องการสัมพันธภาพใหม่

๕

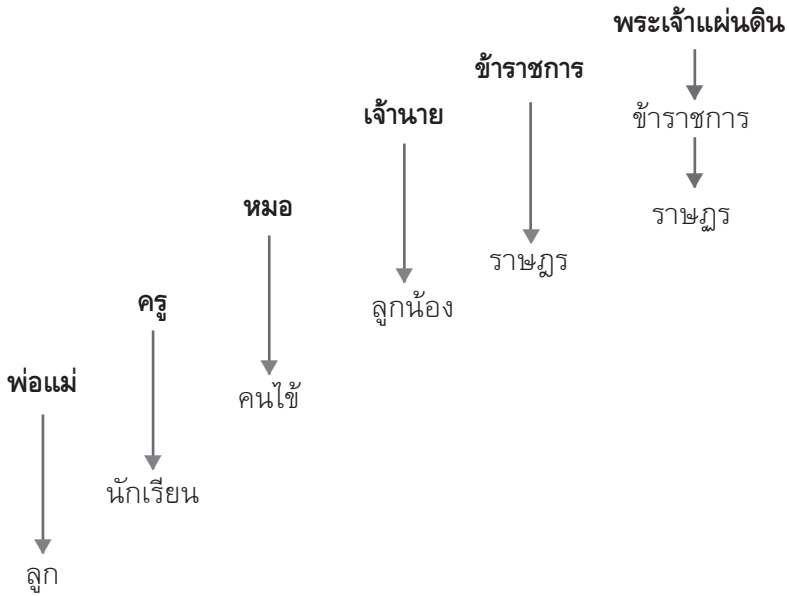
ภาพภูมิเก่า : ภาพภูมิ แห่ง อำนาจ และ สัมพันธภาพทาง ดิ่ง

ธรรมชาติของมนุษย์มีกิเลส

กิเลสอย่างหนึ่งคือ การคิดเชิงอำนาจ และสัมพันธ์กับผู้อื่นเชิงอำนาจ

สัมพันธภาพเชิงอำนาจเป็นสัมพันธภาพทางดิ่ง(Top down) ระหว่างผู้มีอำนาจมากกว่ากับผู้มีอำนาจน้อยกว่า

สัมพันธภาพทางดิ่งเห็นได้ทั่วไป ทั้งกรณีที่ทำด้วยความหวังดีหรือไม่ก็ตาม ทั้งที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เช่น

รูปที่ ๔ สัมพันธภาพทางตั้ง

สัมพันธภาพทางตั้งเป็นสัมพันธภาพแบบ “ทางเดียว” หรือ (one-way) คือ ผู้มีอำนาจ “สั่ง” อย่างเดียว แต่ไม่ได้ “ฟัง” อีกฝ่ายหนึ่ง เช่น พ่อแม่สั่งลูก ครูสั่งนักเรียน หมอสั่งคนไข้ ฯลฯ

ไม่มีพ่อแม่คนใดไม่รักลูก แต่กระนั้นก็ตาม เนื่องจากเราอยู่ในวัฒนธรรมอำนาจ การใช้อำนาจจึงเป็นวิสัยหรือเป็นไปดั่งอัตโนมัติ

พ่อแม่จะอยากให้ลูกทำอย่างนั้น อย่างนี้ ตามใจพ่อแม่หรือตามที่พ่อแม่คิดเอาเอง โดยขาดความรู้สึกว่า แม่เขาเป็นลูกเราก็จริง แต่เขาก็เป็นอีกชีวิตหนึ่งที่ไม่ใช่เรา มีความรู้สึกนึกคิดและความชอบหรือไม่ชอบเป็นของเขาเองที่ไม่เหมือนพ่อแม่

ถ้าเขาได้ทำในสิ่งที่เขาชอบจะมีความสุข ทำได้ดี ตีมูลค่ากับสิ่งนั้น
มีสมาธิพยายามทำให้ประณีตกลายเป็นศิลปะหรือความงามที่เข้ามา
พัฒนาจิตใจ จะสนใจค้นคว้าหาความรู้เพื่อทำสิ่งนั้นให้ดีขึ้น ลึกขึ้น

เมื่อลึกขึ้นก็จะไปเชื่อมโยงกับความรู้ที่เป็นองค์รวม เพราะสรรพ
สิ่งล้วนเชื่อมโยง ทำให้ขยายปัญญาออกไปและเกิดศีลธรรม เพราะศีลธรรม
เกิดจากปัญญาที่เข้าใจความสัมพันธ์ของตัวเรากับผู้อื่นและสิ่งอื่น

**นี่คือสิ่งที่เรียกว่าอิสรภาพในการที่จะงอกงามอย่างหลากหลายและ
ไม่มีที่สิ้นสุด**

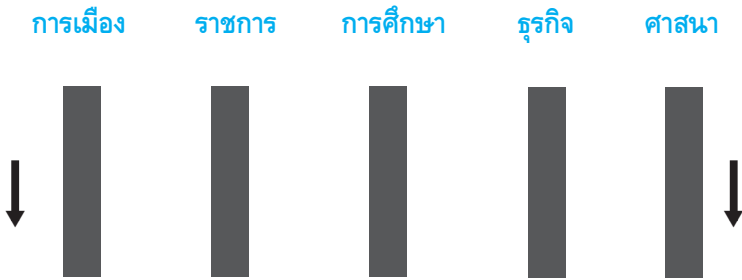
แต่ เมื่อพ่อแม่บังคับลูกให้เป็นไปตามที่พ่อแม่คิด

แม้ด้วยความหวังดี ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งและบีบคั้น เพราะลูก
ก็เป็นอีกชีวิตหนึ่งดังกล่าแล้ว เมื่อเขาต้องทำในสิ่งที่เขาไม่ชอบ เขาก็ขาด
ความสุข ทำไม่ได้ดี

ตรงข้ามกับความงอกงามอย่างอิสระที่บรรยายข้างต้น กลับสร้าง
คนที่หงุดหงิด ไม่มีความสุข เป็นโรคประสาท อาจไปติดยาเสพติด สมอง
และศีลธรรมไม่พัฒนาอย่างที่ควร

นี่แหละ ผลของสัมพันธภาพทางดิ่ง แม้ทำไปด้วยความหวังดีที่สุด
ของพ่อแม่

สัมพันธภาพทางดิ่งอื่น ๆ ในสังคมก็เช่นเดียวกัน เช่นระหว่างครูกับ
นักเรียน ระหว่างหมอกับคนไข้ การรักษาโรคที่สำคัญที่สุดคือการทำหมอน
“ฟัง”คนไข้ และ “อธิบาย”ให้คนไข้ฟัง แต่เป็นสิ่งที่หมอนไข่น้อยที่สุด เพราะ
เราอยู่ในวัฒนธรรมไม่เสมอภาคที่หมอนมีอำนาจมากกว่าคนไข้ เป็น
สัมพันธภาพทางดิ่ง

รูปที่ ๕ สัมพันธภาพในองค์กรทุกชนิดล้วนเป็นสัมพันธภาพเชิงอำนาจหรือทางตั้ง

ถ้าหมอฟังคนไข้มากกว่านี้และอธิบายให้คนไข้ฟังมากกว่านี้ทั้งคนไข้และหมอจะฉลาดขึ้น การรักษาได้ผลดีขึ้น ประหยัดการตรวจและการใช้ยาที่จำเป็นลงไปได้มาก ทั้งคนไข้และหมอจะมีความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์และให้ความสุขแก่กันและกัน

สัมพันธภาพทางราบเป็นสุขสัมพันธ์และสัมพันธภาพที่สร้างสรรค์

เพราะส่วนลึกของความสัมพันธ์แบบนี้คือ การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นคนของกันและกัน หรือคำนึงถึงความเป็นคนของอีกฝ่ายหนึ่ง การฟังกันไม่ใช่การสั่งอย่างเดียว ทำให้มีการเรียนรู้ร่วมกันจากสถานการณ์ที่เป็นจริงหรือจากการปฏิบัติ ทำให้สติปัญญาออกงาม

แต่ในเมื่อภพภูมิของสังคมไทยเป็นภพภูมิแห่งการใช้อำนาจและสัมพันธภาพทางตั้ง จึงมีสัมพันธภาพเชิงบีบคั้นหรือทุกขสัมพันธ์และไม่สร้างสรรค์ มีการเรียนรู้ต่ำ สติปัญญาไม่เติบโตเท่าที่ควร

ถ้าพ่อแม่ฟังลูกบ้าง ครูฟังนักเรียนบ้าง จะเติบโตทางปัญญาไปด้วยกันและสร้างความสุขอย่างมหาศาล

แต่สังคมไทยก็ขาดทุนทางปัญญาและสุขสัมพันธเพราะเราอยู่ใน
ภพภูมิแห่งอำนาจและสัมพันธภาพทางดิ่ง

สัมพันธภาพในองค์กรทุกชนิด ล้วนเป็นสัมพันธภาพทางดิ่ง

ไม่ว่าจะเป็นองค์กรทางการเมือง ราชการ การศึกษา ธุรกิจ
หรือทางศาสนา

จึงมีประสิทธิภาพต่ำ ให้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า(cost- effective) ผู้คน
ในองค์กรมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ขาดความสุข ขาดการเรียนรู้ มีคอร์รัปชั่น
สูง

ในภพภูมิเช่นนี้ประเทศไม่มีพลังที่จะเคลื่อนไปสู่ความเจริญได้

อย่าว่าแต่เราเลย ขนาดสหรัฐอเมริกา ซึ่งเมื่อตั้งประเทศพร้อม ๆ
กับการเริ่มต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ก็เป็นประชาธิปไตยแล้ว สัมพันธภาพ
ในองค์กรต่าง ๆ ทั้ง ๕ ประเภท ดังกล่าวข้างต้นก็ยังเป็นสัมพันธภาพทาง
ดิ่งอยู่ไม่น้อย

Dee Hock (ดีฮ็อก) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งและ ซีอีโอคนแรกของธุรกรรม
ที่ใหญ่ที่สุดในโลกคือ VISA CARD (วีซ่าการ์ด)

ในหนังสือของเขาชื่อ “ Birth of the Chaordie Age” ได้กล่าวถึง
สัมพันธภาพทางดิ่งในองค์กรต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาและพฤติกรรมเบี่ยง
เบนในองค์กรเหล่านั้น และเห็นว่ายุคสมัยแห่งสัมพันธภาพทางดิ่งน่าจะ
ต้องสิ้นสุดลงแล้ว

**สัมพันธภาพทางดิ่งในสังคมไทยเข้มข้นและทั่วถึงมากกว่าใน
สหรัฐอเมริกาที่ Dee Hock กล่าวถึงมาก**

ระบบราชการไทย คือระบบรวมศูนย์อำนาจทางดิ่งที่ครอบงำ
ประเทศไทยทั้งประเทศอย่างรุนแรงและทั่วถึง

กรมต่างๆ ที่มีเป็นร้อยกรม คือเครื่องมือการรวมศูนย์อำนาจ ที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยกฎหมาย มีอำนาจครอบคลุมทุกตารางนิ้วของประเทศ โดยอำนาจรวมศูนย์อยู่ที่คนๆ เดียว

อธิบดีคนเดียว หรือปลัดกระทรวงคนเดียว หรือรัฐมนตรีคนเดียว หรือนายกรัฐมนตรีคนเดียว ถืออำนาจรวมศูนย์

เมื่อระบบราชการเป็นสัมพันธภาพทางดิ่งขนาดหนัก จึงเป็นที่รวมของโทษสมบัติของสัมพันธภาพทางดิ่งที่กล่าวมาข้างต้น คือประสิทธิภาพต่ำ ทำงานได้ผลไม่คุ้มค่า ผู้คนในองค์กรมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ขาดการเรียนรู้ มีสติปัญญาต่ำ คอร์รัปชันสูง

ในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีความหลากหลายซับซ้อนและยาก ระบบราชการที่มีประสิทธิภาพต่ำ แก้ปัญหาอะไรก็จบไม่ได้ แต่ใช้ทรัพยากรของประเทศอย่างมหาศาล ประเทศไปต่อไปไม่ได้ด้วยระบบราชการทางดิ่งแบบนี้

ระบบพุทธศาสนาแบบรวมศูนย์อำนาจเช่นเดียวกับระบบราชการ

พุทธศาสนาเกิดจากคำสอนของศาสดาผู้ทรงภูมิปัญญาสูงสุดในสมัยพุทธกาล

พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกเป็นกลุ่มคนที่บรรลุนิพพาน เป็นอิสระ มีความสุขด้วยการกินน้อย ใช้น้อย ไม่แสวงอำนาจ และโภคทรัพย์ ไม่ขึ้นกับพระราชาและระบบราชการของแคว้นใด แต่ทำหน้าที่สั่งสอนอบรมรวมทั้งแสดงการดำรงชีวิตให้ดู เป็นครูของพระเจ้าแผ่นดิน ข้าราชการ พ่อค้าวานิช ชาวไร่ ชาวนา แม้แต่เทวดาทั้งหลาย

ในสมัยปัจจุบันที่โลกระงมไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะและวิกฤตอย่างยิ่ง พุทธศาสนาที่แท้จริงจะยังมีประโยชน์ต่อชาวโลก

แต่ พุทธศาสนาในประเทศไทยหมดศักยภาพลงไปอย่างน่าเสียดาย เพราะถูกโครงสร้างทางดั่งเข้าครอบงำ อย่างน้อยตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาลงมา

ครั้งกรุงศรีอยุธยา ชนชั้นปกครองขัดแย้ง แย่งชิงอำนาจกันอย่างรุนแรงจึงต้องการควบคุมพระสงฆ์ให้เข้าเป็นพวกสนับสนุนฝ่ายตน ระบบการปกครองของคณะสงฆ์รวมศูนย์อำนาจและอยู่ใต้อำนาจรัฐ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราชและอวยสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ลดหลั่นกันเพื่อการปกครอง แบบที่เขาเรียกกันว่า “เอายศให้ช่าง เอาขุนนางให้พระ”

นี่ก็เป็นระบบรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ทำให้พระเกือบทุกรูปอยากมีสมณศักดิ์กันทั้งสิ้น ซึ่งสวนทางกับพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าท่านเป็นเจ้า แล้วลาออกมาเป็นคนธรรมดาสามัญหรือผู้ขอ(ภิกษุผู้ภิกษาจาร) แต่เวลานี้ลูกชาวบ้านอยากเป็นสมเด็จ อำนาจเงิน และเรื่องทางเพศ เป็นสหายกันนำไปสู่ความเสื่อมได้ง่าย

อะไรๆ ที่เป็นผลเสียของสัมพันธภาพทางดั่งที่กล่าวมา ก็เกิดขึ้นในระบบสงฆ์แบบรวมศูนย์อำนาจด้วย ทำให้คณะสงฆ์มีศักยภาพไม่มากในการแก้ทุกข์ของชาวบ้านและของชาวเมืองไปอย่างน่าเสียดาย

สมัยนี้เป็นสมัยประชาธิปไตย และการกระจายอำนาจรัฐไม่จำเป็นต้องครอบงำคณะสงฆ์อีกต่อไป ควรจะทบทวนสัมพันธภาพในหมู่สงฆ์และระหว่างสงฆ์กับรัฐและกับประชาชน ตามอุดมคติในพระพุทธศาสนา

สรุป

ภพภูมิเก่าของสังคมไทย ซึ่งมีวิธีคิดเชิงอำนาจและสัมพันธ์ภาพทางดิ่งเป็นภพภูมิที่คับแคบ บีบคั้น มีสมรรถนะต่ำ และพฤติกรรมเบี่ยงเบน สร้างคุณธรรมไม่ได้ และติดอยู่ในสภาวะวิกฤต ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ในภพภูมิเดิม ต้องคลอດหรือเปลี่ยนผ่านไปสู่ภพภูมิใหม่ ที่เปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวาง

ที่เรียกว่า **การปฏิวัติสัมพันธ์ภาพ**(Associational Revolution)

๒

มรรค

แห่ง

การปฏิบัติ

สัมพันธภาพ

การปฏิบัติหมายถึง การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในวิถีคิด คุณค่า และโครงสร้างอำนาจ ไม่จำเป็นต้องหมายถึงความรุนแรง

ความรุนแรงบ่อยๆ ครั้งก็ไม่ใช่การปฏิบัติ หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในวิถีคิด คุณค่า และโครงสร้างอำนาจ

การปฏิบัติสัมพันธภาพ ที่เรียกว่าการปฏิบัติเพราะอยู่บนพื้นฐาน การเปลี่ยนแปลงที่ลึกที่สุด นั่นคือ เปลี่ยนโลกทัศน์ - วิถีคิด - จิตสำนึก อาจารย์รวมเรียกว่า **การปฏิวัติจิตสำนึก** (Consciousness Revolution) หรือ การเกิดขึ้นของจิตสำนึกใหม่

จิตสำนึกเก่า เกิดจากโลกทัศน์อันคับแคบที่เห็นแก่ตัวและพวก เป็นสำคัญ เป็นจิตเล็ก คิดเชิงอำนาจ ทำให้เกิดสัมพันธภาพทางดิ่ง

จิตสำนึกใหม่ เกิดจากโลกทัศน์กว้าง เห็นความสำคัญของคนอื่น และสิ่งอื่นเคารพศักดิ์ศรีความเป็นคนของเพื่อนมนุษย์ เป็นจิตใหญ่ ทำให้เกิดสัมพันธภาพทางราบ

การปฏิวัติสัมพันธภาพจึงประกอบด้วย การเกิดจิตสำนึกใหม่และสัมพันธภาพทางราบหรือการปฏิวัติแฝด (Twin Revolutions) คือ ปฏิวัติจิตสำนึก (Consciousness Revolution) - การปฏิวัติสัมพันธภาพ (Associational Revolution)

จิตสำนึกใหม่และสัมพันธภาพทางราบจะเปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวาง ตรงข้ามกับสัมพันธภาพทางดิ่ง ซึ่งปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาให้คับแคบ

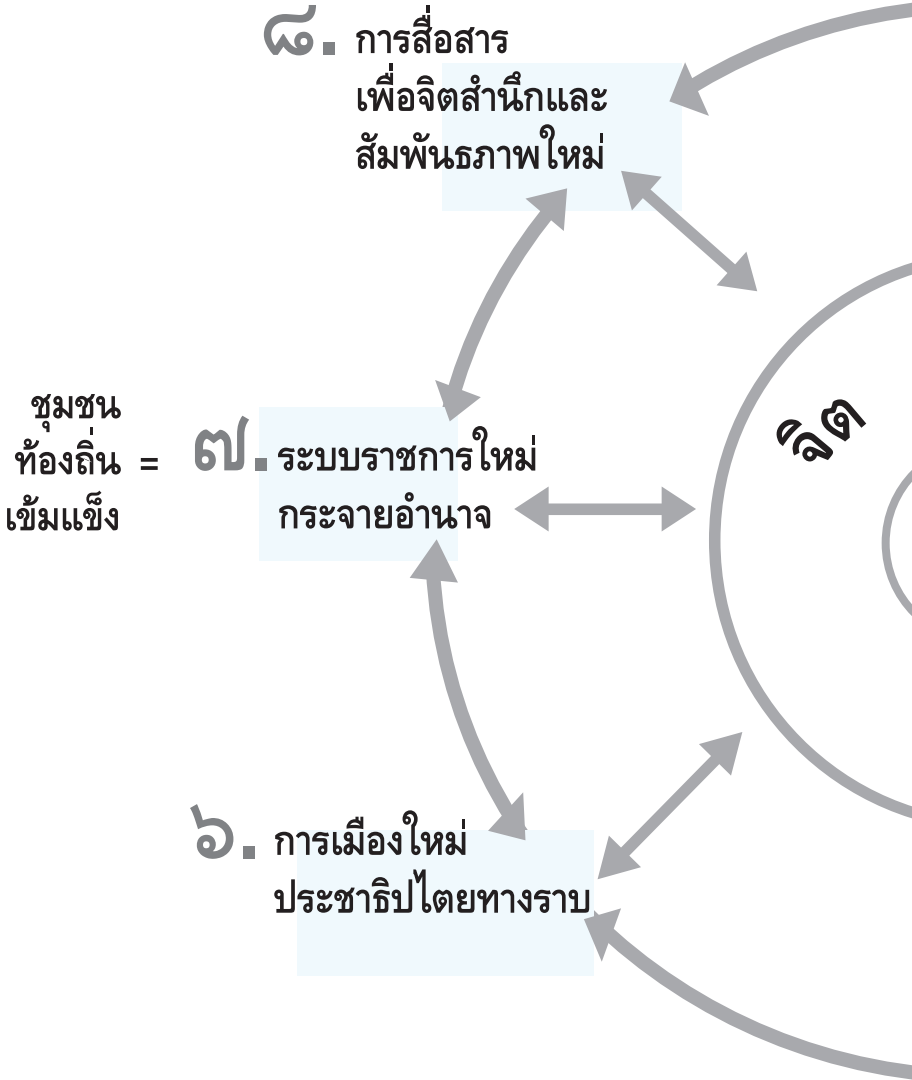
มรรค ๘ แห่งการปฏิวัติสัมพันธภาพ

มรรค ๘ แห่งการปฏิวัติสัมพันธภาพอาจมีได้ดังนี้ (รูปที่ ๖)

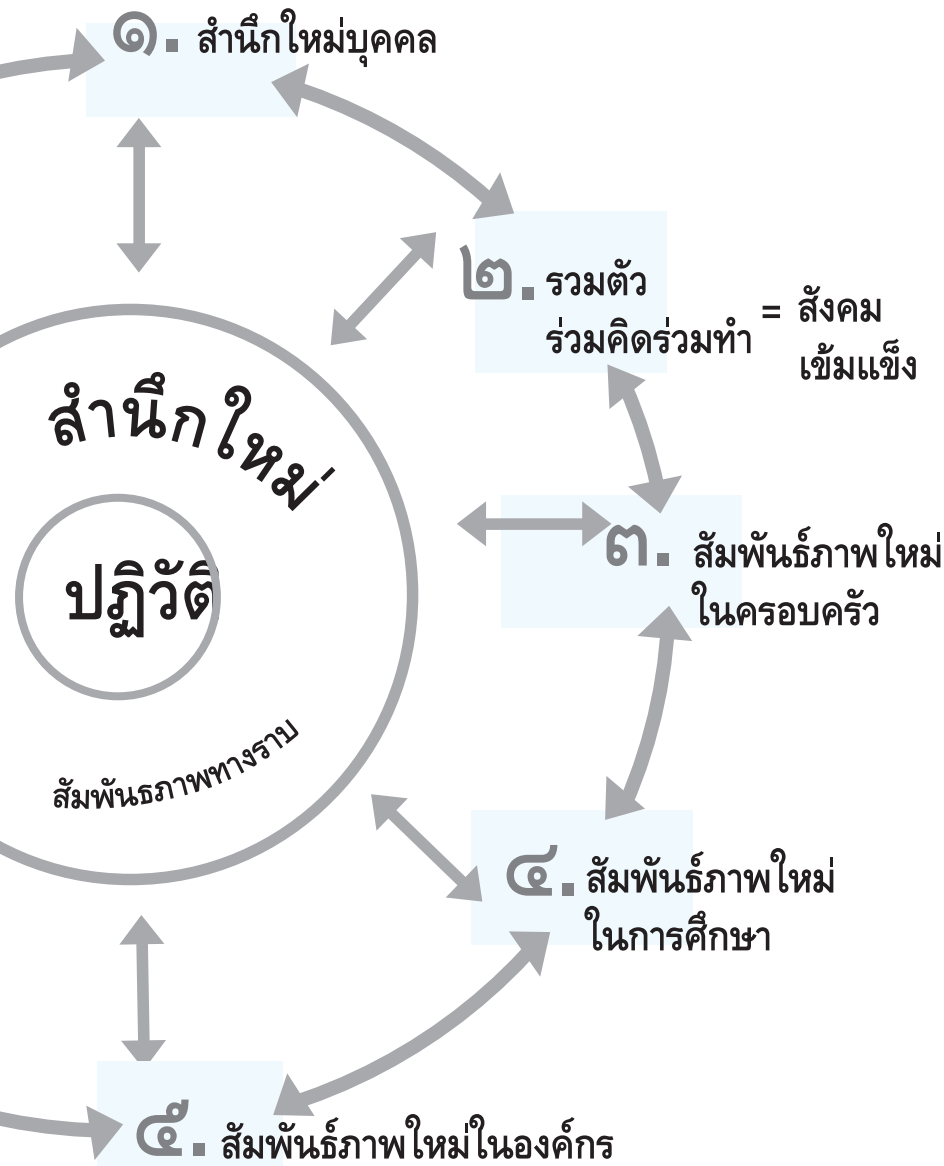
๑. สำนึกใหม่ของบุคคล - ออกจากคุกที่มองไม่เห็น (The invisible Prison)

เพราะมายาคติต่าง ๆ ในสังคม บุคคลแต่ละคนเปรียบประดุจถูกจองจำอยู่ในคุก ที่มองไม่เห็น ขาดอิสรภาพ ถูกบีบคั้น ไม่มีศักยภาพ และขาดความสุข

การมีสำนึกใหม่จึงสำคัญที่สุด สำนึกในศักดิ์ศรีและศักยภาพในความเป็นมนุษย์ของตัวเองว่าเรามีเกียรติ มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนของตัวเอง โดยไม่ต้องมีใครมาแต่งตั้งหรือยกย่อง

รูปที่ ๖ มรรค ๘ แห่งการปฏิบัติสัมพันธภาพ

เราสามารถทำอะไรก็ได้ ถ้าในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนของตัวเองจะให้ความสุขอย่างลึกซึ้ง และเกิดความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนของเพื่อนมนุษย์ นี่เป็นปณมบทแห่งการปฏิบัติ

ผู้ใดที่รู้ในเรื่องนี้แล้วหรือมีประสบการณ์แห่งการมีสำนักใหม่ต้องเป็นกัลยาณมิตร ช่วยเหลือคนอื่น ๆ ได้รู้จักการมีสำนักใหม่

องค์กรและกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมต้องมีกัลยาณมิตรธรรมนี้อย่างกว้างขวาง ซึ่งในที่สุดคนทั้งปวงมีสำนักใหม่ นี่จะเป็นการปฏิบัติที่แท้จริง

๒. มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ

ในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กร และในทุกเรื่อง เกิดสังคมเข้มแข็ง

การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ

การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเป็นสัมพันธภาพทางราบ ผู้คนมีความเสมอภาค ภารดรภาพ และสามัคคีธรรม

ธรรมะแห่งการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเรียกว่า **อปริหานิยธรรม** หรือธรรมะเพื่อความเจริญถ่ายเดียว ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนมากที่สุดเมื่อประทับบนเขาคิชฌกูฏ เป็นครั้งสุดท้าย(ดูพระไตรปิฎก มหาปรินิพพานสูตร)

ควรที่พระคุณเจ้าทั้งหลายจะทำความเข้าใจให้ดีและนำมาเผยแพร่ ถ้ามีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเต็มสังคม สังคมก็เปลี่ยนเป็นสังคมทางราบ(Horizontal Society) หรือประชาสังคมหรือสังคมเข้มแข็ง ซึ่งเป็นปัจจัยให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี สังคมเข้มแข็งจึงเป็นปัจจัยชี้ขาดอนาคตของประเทศ

๓. สัมพันธภาพใหม่ในครอบครัว

ถ้าพ่อแม่รู้สึกว่าคุณมีชีวิตจิตใจของตนเองไม่ใช่อำนาจบังคับให้คุณทำตามใจพ่อแม่ แต่เลี้ยงดูอย่างมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการเรียนรู้จากกัน ก็จะเป็นสัมพันธภาพที่ทำให้ความสุข ปัญญา และความสร้างสรรค์แก่ทั้งสองฝ่าย คุณมีโอกาสเลือกเองทำเอง คิดเอง ก็จะมีความสุข กระตุ้นสมองส่วนหน้าซึ่งเกี่ยวกับสติปัญญา ความมีเหตุผล วิจารณ์ญาณ และศีลธรรม

ครอบครัวจะกลายเป็นสถาบันที่พัฒนาบุคลิกภาพของเด็กและเยาวชนที่สำคัญที่สุด

ครอบครัวที่จะทำอย่างนี้ได้ต้องไม่อยู่ในสถานะที่ยากจนและบีบคั้นเกินไป เพราะฉะนั้นการพัฒนาอย่างบูรณาการที่มีเป้าหมายสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่จึงจำเป็นสำหรับการพัฒนาครอบครัว

๔. สัมพันธภาพใหม่ในการศึกษา

การเรียนรู้ที่ดีเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดของมนุษย์

สภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเรียน จึงมีความสำคัญ สัมพันธภาพที่ดีทำให้มีความสุขและก่อให้เกิดการเรียนรู้จากกัน

ครูต้องเปลี่ยนจากผู้สอน ซึ่งหลุดเข้าไปสู่การใช้อำนาจง่าย ๆ บังคับให้เรียน ให้ท่องจำตามที่ครูสอนและสอบ ซึ่งจำกัดการเรียนรู้อย่างยิ่ง และครูเองก็จะล้าสมัยโดยรวดเร็วเพราะเอาแต่สอนแต่ไม่ใช่ผู้เรียนรู้ด้วย

ครูต้องเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้ของนักเรียนและของครูเอง นั่นคือมีปฏิสัมพันธ์ใหม่ด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติและไม่ใช่เรียนรู้แต่วิชาเท่านั้น เรียนรู้จากทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

หากมีสัมพันธภาพใหม่ในการศึกษา ปริมาณของการเรียนรู้ของนักเรียนและครู จะมีความสุข การพัฒนาสมองส่วนหน้า การพัฒนาบุคลิกภาพและศีลธรรม จึงมหาศาลยิ่งนัก

การศึกษาก็จะกลายเป็นชุมชนทรัพยากรอันประเสริฐในการพัฒนาชีวิตสังคมและประเทศชาติ ไม่เป็นชุมชนเวจ้ออีกต่อไป

๕. สัมพันธภาพใหม่ในองค์กร

สัมพันธภาพทางดิ่งในองค์กรทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นทางการเมืองราชการ การศึกษา ธุรกิจ ศาสนา หรืออื่นใดควรจะปรับเปลี่ยนเป็นสัมพันธภาพทางราบ ซึ่งจะต้องลดความเป็นทางการ (formal) และเน้นความไม่เป็นทางการ(informal)มากขึ้น

ความเป็นทางการ จะเน้นกฎหมาย กฎระเบียบ การบังคับ การควบคุม และสั่งการจากบนลงล่าง เต็มไปด้วยรูปแบบ (form) มากกว่าสาระ จึงแข็งตัว ได้ผลน้อย ผู้คนมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน มีการเรียนรู้น้อย มีประสิทธิภาพต่ำ

ความไม่เป็นทางการ มีมาก่อนความเป็นทางการ ใหญ่กว่า มีความเป็นธรรมชาติมากกว่า มีน้ำจิตน้ำใจมากกว่า ผู้คนมีความสุขและมีประสิทธิภาพมากกว่า

จึงควรเห็นคุณค่าความไม่เป็นทางการในระบบและองค์กรต่างๆ มากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้คนรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ทั้งภายในสายงานและข้ามสายงาน

ดังที่เรียกกันว่า **ชุมชนผู้ปฏิบัติ** (Community of Practice) บ้าง หรือเป็น**เครือข่าย**บ้าง

มีโครงสร้างทางราบที่เสนอขึ้นเพื่อการใช้งานมาหลายปีแล้วที่เรียกว่า **INN** ซึ่งมีความหมายดังนี้

I = Individual = ปัจเจกบุคคล ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด มีสำนักในศักดิ์ศรี และศักยภาพความเป็นมนุษย์ของตัวเอง สามารถทำอะไรๆ ซึ่งจะปลดปล่อยตนเองไปสู่อิสรภาพ ความสุขและศักยภาพ แม้อยู่ในโครงสร้างที่บีบคั้น

N = Nodes = กลุ่ม คนที่ถูกจรรีตกันหรือมีความมุ่งหมายเดียวกัน รวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ ตามพื้นที่หรือตามภารกิจ มีการเรียนรู้ร่วมกันใน การปฏิบัติ การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำนี้จะให้ความสุขเหลือหลายและความ สร้างสรรค์อย่างมหัศจรรย์ ความสุขที่เกิดจากการรวมกลุ่มซึ่งเป็น สัมพันธภาพทางราบนี้มีผู้บรรยายว่า ประดุจบรรลุนิพพาน อาจเรียกว่า เป็นนิพพานทางสังคม(social nirvana)

N = Networks = เครือข่าย ปัจเจกบุคคลก็ดี กลุ่มก็ดี เชื่อมโยง กันเป็นเครือข่ายด้วยความสมัครใจ แต่ละคน แต่ละกลุ่มอาจอยู่ในหลาย เครือข่าย ในเครือข่ายไม่มีใครอำนาจเหนือใคร แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติและได้ประโยชน์ร่วมกัน

INN นี้จะเป็นโครงสร้างทางราบเหมือนโครงสร้างในสมองที่เรียก ว่า neuronal networks ทำให้มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงมาก

ถ้าโครงสร้างในสมองเป็นโครงสร้างทางตั้ง เราคงจะตายไปนาน แล้ว

สัมพันธภาพทางราบแบบที่เรียกว่า INN นี้สามารถที่จะลงมือทำ เองได้เลย ไม่ต้องขออนุมัติใคร ผู้คนจะพบความสุขและความสร้างสรรค์ ใหม่ องค์กรจะประสบความสำเร็จมากขึ้น

๖. ประชาธิปไตยแนวราบ (Associational democracy)

ประชาธิปไตยที่ผ่านมา อาจเรียกว่า **ประชาธิปไตยแนวตั้ง** (Vertical democracy) การเลือกตั้งเป็นกลไกให้ได้มาซึ่งอำนาจ แล้วก็ใช้อำนาจแนวดิ่ง ในระบบรัฐที่รวมศูนย์อำนาจ

ฉะนั้น เมื่อวัฒนธรรมและสัมพันธภาพในสังคมทั้งหมดเป็นแนวดิ่ง แม้มีการเลือกตั้ง ก็ยังไม่สามารถทำให้เกิดคุณธรรมและศีลธรรม

ดังที่มีการใช้เงินและใช้อำนาจในการเลือกตั้ง เมื่อได้รับการเลือกตั้งไปแล้ว ก็มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่าง ๆ เช่น การโกงเงินและใช้อำนาจรัฐโดยไม่ถูกต้อง

ฉะนั้น เพียงการมีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง トラบใดที่สัมพันธภาพยังเป็นแนวดิ่ง ยังไม่อาจทำให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดีดังในประเทศอิตาลี ตามที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น

จึงควรคิดถึงประชาธิปไตยแนวราบ (Horizontal democracy หรือ Associational democracy) หรือประชาธิปไตยที่เป็นไปกับการปฏิบัติสัมพันธภาพ ตามที่กล่าวถึงในมรรคอีก ๗ มรรค ณ ที่นี้ด้วย

๗. ระบบราชการใหม่ – กระจายอำนาจ

ระบบราชการซึ่งรวมศูนย์อำนาจใหญ่โตคับบ้านคับเมือง ถ้ายังเหมือนเดิม ไม่สามารถแก้ปัญหาทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวิกฤตศีลธรรมได้ ต้องกระจายอำนาจไปให้ประชาชนปกครองตนเองมากที่สุดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น

- ชุมชนจัดการตนเอง
- ท้องถิ่นจัดการตนเอง

- จังหวัดจัดการตนเอง
- กลุ่มทางสังคมที่เข้ามาจัดการเรื่องต่าง ๆ แทนรัฐหรือร่วมกับรัฐ

ถ้าเป็นระบบราชการก็จะเป็นสัมพันธภาพทางตั้ง แต่การที่ประชาชนรวมตัวกันจัดการในเรื่องต่าง ๆ สัมพันธภาพก็จะเป็นทางราบหรือทางราบมากกว่า

ระบบราชการต้องปรับบทบาทจากการเป็นผู้ทำเอง(และทำไม่ได้ดีแต่หมดเปลืองงบประมาณมาก) ไปเป็นบทบาทสนับสนุนทางนโยบายและวิชาการให้ผู้อื่นทำมากที่สุด เช่น ชุมชนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชน ภาคสังคมสาธารณประโยชน์

การที่ระบบราชการจะมีบทบาทสนับสนุนทางนโยบายและวิชาการได้จะต้องมีสติปัญญาสูงมาก เดิมใช้แต่อำนาจ แต่การเรียนรู้และสติปัญญามีน้อย เป็นต้นเหตุของรัฐล้มเหลว

ในการปฏิวัติสัมพันธภาพจึงต้องการปฏิรูปหรือปฏิวัติบทบาทของภาครัฐ

๘. การสื่อสารเพื่อปฏิวัติสัมพันธภาพ

เครื่องมือสำคัญที่สุดของการปฏิวัติสัมพันธภาพ คือการสื่อสาร

ในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่จะเชื่อมโยงคนทั้งประเทศให้รู้ถึงกันและสื่อถึงกันทันที

ควรมีคนรุ่นใหม่ที่สนใจการสื่อสาร ทำความเข้าใจประเด็นประเทศไทย เข้าใจการปฏิวัติสัมพันธภาพ แล้วสามารถสร้างสารที่มีเสน่ห์โดนใจผู้คนแล้วสื่อสารออกไปอย่างกว้างขวาง

ถ้าทำได้สังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปในทางบวกได้โดยรวดเร็ว

ควรจะมีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระ เป็นสถาบันการสื่อสารเพื่อพัฒนาประเทศไทย ที่ไม่ใช่ทำงานทางเทคโนโลยีสื่อ แต่เน้นการสร้างผู้เชี่ยวชาญการผลิตสาร เพื่อสร้างจิตสำนึกใหม่และสัมพันธภาพใหม่ในสังคมไทย

จิตสำนึกใหม่และสัมพันธภาพใหม่ หรือการปฏิวัติสัมพันธภาพเท่านั้นที่จะสร้างคุณธรรมและศีลธรรมขึ้นมาได้

สรุป

นี่แหละคือ มรรค ๘ แห่งการปฏิบัติสัมพันธภาพ อันประกอบด้วย

๑. สำนักใหม่ของคุณคน
๒. การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในทุกพื้นที่ ในทุกองค์กร และในทุกเรื่อง = สังคมเข้มแข็ง
๓. สัมพันธภาพใหม่ในครอบครัว
๔. สัมพันธภาพใหม่ในการศึกษา
๕. สัมพันธภาพใหม่ในองค์กร
๖. การเมืองใหม่ - ประชาธิปไตยทางราบ
๗. ระบบราชการใหม่ - กระจายอำนาจ = ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง
๘. การสื่อสารจิตสำนักใหม่และสัมพันธภาพใหม่

มรรคทั้ง ๘ นี้อยู่ในกันและกันแบบที่เรียกว่า มรรคสมังคี

และครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งหมดของชีวิตและสังคม ผู้คนสามารถเลือกทำในมรรคหนึ่งมรรคใดที่ตัวเองชอบ แต่ในที่สุดก็จะเชื่อมโยงกันไปทั้งหมด ก่อให้เกิดสัมพันธภาพใหม่ทั้งแผ่นดิน

๗

สังคม แห่ง

การอยู่ร่วมกัน อย่าง

สมดุล

ปฐพีวัติจิตสำนึก -

ปฐพีวัตีสัมพันธภาพ -

ปฐพีวัติสังคม

ขณะนี้โลกวิกฤต การอยู่ร่วมกัน ก็เป็นเพราะขาดคุณธรรม

แม้ประเทศตะวันตก ที่พัฒนาประชาธิปไตยมาก่อนเราหลายร้อยปี จนเรียกว่ามีประชาธิปไตยที่มีวุฒิภาวะ (Mature Democracy) ขณะนี้เกิดความเหลื่อมล้ำสุด ๆ

ที่ Joseph E. Stiglitz (โจเซฟ สติกลิตซ์) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลชาวอเมริกาเรียกว่า ปรากฏการณ์ 99:1 กล่าวคือ การพัฒนาเป็นประโยชน์ต่อคน ๑ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น

ความเหลื่อมล้ำที่มากเกินไปทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาเป็น
กู่รูดๆ รวมทั้ง อาชญากรรม ความรุนแรง และคำถามเกี่ยวกับประชา
ธิปไตย ว่าจริง ๆ แล้วที่เรียกว่า One Man One Vote ก็เป็นเพียงพิธี
กรรมทางอำนาจอย่างหนึ่งหรือเปล่า ที่ไม่ทำให้เกิดประชาธิปไตยทาง
เศรษฐกิจ

นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจแบบบริโภคนิยมที่กระตุ้นการบริโภค
จนเกิน เลยทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม จนแม้เกิดสภาวะโลกร้อนอัน
กำลังทำให้เกิดหายนภัยต่าง ๆ มากขึ้นและรุนแรงขึ้นทุกที จนไม่รู้จะอยู่กัน
อย่างไรในอนาคต

การเสียดุลทางสังคมและสมดุลทางธรรมชาติแวดล้อม คือ วิกฤต
ใหญ่ของมนุษยชาติในปัจจุบัน เป็นวิกฤตทางอารยธรรม(Civiliza
tion Crisis)

วิกฤตทางอารยธรรม เป็นวิกฤตของโลกทัศน์ - วิธีคิด - จิตสำนึก
และวิถีชีวิต ซึ่งหมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ สังคม และ
การเมืองที่ดำรงอยู่ด้วยกัน

นักปราชญ์ฝรั่ง ๓ คน คือ Laslo Grof และ Russell คุยกันที่
ชายฝั่งแคลิฟอร์เนีย ๓ วัน ๓ คืน เห็นว่าอารยธรรมตะวันตก (Western
Civilization) กำลังพาโลกทั้งโลกเข้าไปสู่สภาวะวิกฤตอย่างรุนแรง และหนี
ไม่พ้นที่จะวิกฤต เพราะเป็นอารยธรรมวัตถุนิยมบริโภคนิยม มีทางเดียว
เท่านั้นที่มนุษยชาติจะพ้นวิกฤตใหญ่คราวนี้ไปได้ คือการปฏิวัติจิตสำนึก
(Consciousness Revolution)

ท่านดาไล ลามะ กล่าวว่าโลกวิกฤตเพราะเป็นโรคพร่องทางจิต
วิญญาณ (Spiritual Deficiency) เพราะฉะนั้นทางแก้คือ การปฏิวัติทาง
จิตวิญญาณ (Spiritual Revolution)

ท่านอาจารย์พุทธทาส ได้มองเห็นวิกฤตใหญ่ล่วงหน้ามานานว่า วัตถุนิยมนำไปสู่ความวิनाศของโลก

ท่านกล่าวว่า “ถ้าศีลธรรมไม่กลับคืนมาโลกาวินาศ” ท่านเตือนให้มนุษย์ถอนตัวออกจากวัตถุนิยม

ก็ท่านเองเดียวกันที่นักปราชญ์ฝรั่งและท่านดาไล ลามะ กล่าวตั้งอ้างข้างต้น เว้นแต่ว่าท่านอาจารย์พุทธทาสกล่าวมาก่อนเนิ่นนาน นับแต่ท่านสร้างสวนโมกข์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ โน่นก็ว่าได้

ฝรั่งถึงแม้ว่าจะว่าฉลาด แต่ก็เอาโลภะมาเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาตั้งที่มีการพูดว่า “Greed is Good” หรือความโลภเป็นของดี เพราะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา

แต่ความโลภก็นำไปสู่ความรุนแรง (โทสะ) และความหลง(โมหะ) หรืออวิชชา ทั้งโลภะ โทสะ โมหะ เป็นอกุศลมูล

เมื่อนำมาเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนโลก โลกก็รุนแรงแตกแยก “เงินนิยม” เข้าครองโลก แม้วัดวาอารามก็ทานไม่อยู่ คุณธรรมและศีลธรรมก็อันตรธาน

ถ้ามนุษยชาติจะพ้นวิกฤตก็ต้องเปลี่ยนตัวตั้ง เอาการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่การค้าเสรีและการเงินเสรีเป็นตัวตั้ง เพราะการค้าเสรีและการเงินเสรี ถ้าไม่ระวังก็เป็นเครื่องมือของโลกเสรี ซึ่งทำลายการอยู่ร่วมกัน

คุณธรรมและศีลธรรมต้องเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล

คุณธรรมและศีลธรรมในโลก ที่วิกฤตอารยธรรมอย่างรุนแรงไม่เกิดโดยการสั่งสอนแบบเก่า ๆ เพราะโลกสมัยใหม่นี้ต่างจากครั้งพุทธกาล และคริสตกาลโดยสิ้นเชิง เพราะสลับซับซ้อน และกำลังวิกฤตความซับซ้อน

(Complexity Crisis) ซึ่งยากยิ่ง เพราะมีความเข้าใจความซับซ้อนน้อย

คุณธรรมและศีลธรรมจะกลับมาครองโลกสมัยใหม่ได้ด้วยการปฏิบัติใหญ่ ๓ ประการเชื่อมโยงกันคือ

ปฏิบัติจิตสำนึก

ปฏิบัติสัมพันธ์ภาพ

ปฏิบัติสังคม

ในตอนที่แล้วที่กล่าวถึงมรรค ๘ แห่ง การปฏิบัติสัมพันธ์ภาพ ถ้ากลับไปดูให้ถี่ ๆ ก็ จะเห็นการปฏิบัติจิตสำนึกและปฏิบัติสังคมอยู่ในนั้นด้วย ปฏิบัติ ๓ ประการนี้อยู่ในกันและกัน

การปฏิบัติจิตสำนึกหรือการสร้างจิตสำนึกใหม่ กำลังเป็นกระแสใหญ่ในโลก ด้วยวิธีการอันหลากหลาย ทั้งทางกาย เช่น โยคะ ไทเก๊ก การสัมผัสธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กว้างใหญ่ไพศาล การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ๆ ซึ่งรวมทั้งสุนทรียสนทนา การเป็นอาสาสมัคร การเจริญสติ จิตตปัญญาศึกษา ฯลฯ

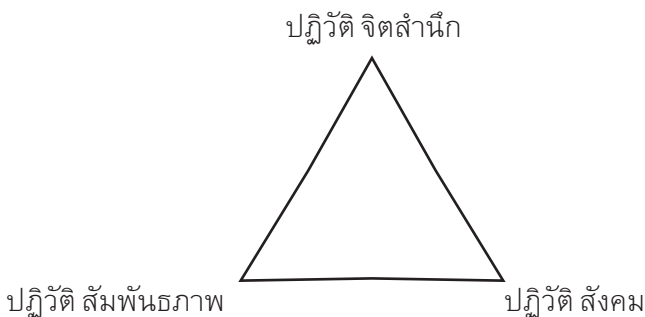
จิตสำนึกใหม่เป็นจิตที่เข้าถึงความจริง ความดี ความงาม เกิดความเป็นอิสระ ความสุขอันประณีต บรรลุความงาม และเมตตริจิตอันไพศาล

จิตสำนึกใหม่มีเสน่ห์ตรงที่ทำให้ผู้บรรลุ เกิดความสุขและความสมบูรณ์ในตัวเอง และเป็นไปเพื่อสัมพันธ์ภาพใหม่

สัมพันธ์ภาพใหม่ คือ สัมพันธ์ภาพทางราบ เกิดจากความเสมอภาคและภราดรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันเข้ามาแทนที่สัมพันธ์ภาพด้วยการใช้อำนาจ

สัมพันธภาพใหม่จะให้ความสุขและความสร้างสรรค์เหลือ
ประมาณ ทั้งนี้ต้องมีฐานอยู่ในจิตสำนึกใหม่อย่างแท้จริง ซึ่งไปไกลกว่า
ประชาธิปไตยแบบกลไก สัมพันธภาพใหม่ควรเกิดขึ้นเต็มพื้นที่ทางสังคม
ตามที่ยกตัวอย่างในมรรค ๘ แห่งการปฏิบัติสัมพันธภาพ

อันตรกิริยาระหว่างจิตสำนึกใหม่ กับสัมพันธภาพใหม่ควรจะนำ
ไปสู่สังคมใหม่คือ สังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล สังคมแห่งการอยู่
ร่วมกันอย่างสมดุล คือ ศีลธรรม สังคมคุณธรรม

รูปที่๗ สามเหลี่ยมคุณธรรมประกอบด้วยการปฏิบัติ ๓ ประการบรรจบกัน

การปฏิบัติสังคม - โลกาภิวัตน์ที่แท้จริง ขณะนี้โลกเชื่อมโยงกันเป็น
หนึ่งเดียวกันด้วยระบบเศรษฐกิจ การเงิน ข้อมูลข่าวสาร และการเดินทาง
แต่ยังหาใช่โลกาภิวัตน์ที่แท้จริงไม่ ยังคงเป็นระบบที่เอาเปรียบกันได้
ทั่วโลก อันนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และความรุนแรง

โลกาภิวัตน์ (Real Globalization) หรือระบบการอยู่ร่วมกันทั้ง
โลกต้องอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่คิดถึงกันที่เคารพศักดิ์ศรีของความเป็น
มนุษย์และสรรพสิ่ง ซึ่งจะเป็นไปได้ต่อเมื่อมีการปฏิบัติจิตสำนึกและปฏิบัติ
สัมพันธภาพ

โลกาภิวัตน์ปลอม (Pseudo Globalization) ที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ขณะนี้ เป็นโลกาภิวัตน์ปลอมที่ต้องการขยายขอบข่ายการค้าเสรีการเงินเสรีไปทั่วโลก แต่ในเมื่อปราศจากการปฏิวัติจิตสำนึกและปฏิวัติสัมพันธภาพ สิ่ง que เรียกว่าโลกาภิวัตน์ก็ไม่ใช่ไปเพื่อการอยู่ร่วมโลกด้วยกันอย่างสมดุลและสันติ

การจัดระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลทั่วโลก เป็นสิ่งจำเป็น

เราควรเรียนรู้จากระบบร่างกาย เพราะเป็นผลจากวิวัฒนาการมาประมาณ ๓,๐๐๐ ล้านปี ในร่างกายมีองค์ประกอบที่หลากหลายและซับซ้อนสุดประมาณแต่สามารถบูรณาการกันอย่างสมบูรณ์ ทำให้เกิดความสมดุล ความสมดุลทำให้เกิดความเป็นปกติหรือสุขภาพดี และความยั่งยืนหรืออายุยืนยาว

ร่างกายประกอบด้วยเซลล์เป็นหน่วยย่อยพื้นฐาน(basic unit)

หลักการที่สำคัญ คือ **มหภาคมาจากการรวมตัวของจุลภาค**

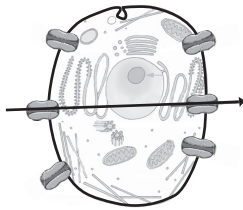
ไม่ใช่มหภาคทำลายจุลภาค เหมือนระบบทุนนิยมปัจจุบันซึ่งทำให้โลกเสียสมดุลและป่วยอย่างรุนแรง

ร่างกายของเราทั้งหมดที่ซับซ้อนและมหัศจรรย์สุดประมาณมาจากเซลล์เซลล์เดียว

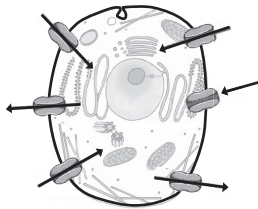
เซลล์เซลล์เดียวนั้นต้องมีความถูกต้องทุกประการจาก ๑ เซลล์เป็น ๒, ๔, ๘, ๑๖,....แล้วรวมกลุ่มเป็นอวัยวะต่างๆ

เซลล์หลายเซลล์รวมเป็นอวัยวะ อวัยวะหลายอวัยวะรวมเป็นชีวิต

นี่คือหลักการที่ว่า **มหภาคมาจากการรวมตัวของจุลภาค**

(ก) ถ้าไหลผ่านโดยเสรี เซลล์จะตาย

(ข) ที่ผนังเซลล์มี receptor ที่เลือกให้อะไรเข้า อะไรออก เพื่อรักษา
อัตลักษณ์และคุณภาพ

รูปที่ ๘ เซลล์เลือกแลกเปลี่ยนกับสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่เข้าออกโดยเสรี (free flow)

เซลล์แต่ละเซลล์ต้องรักษาอัตลักษณ์และความสมดุลของตัวเอง เช่น เซลล์สมองกับเซลล์ของตับนั้นไม่เหมือนกันเลย เซลล์นั้นแลกเปลี่ยนกับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา แต่ไม่ใช่การไหลเข้าออกโดยเสรี (free flow) ถ้าไหลเข้าออกโดยเสรีเซลล์จะตาย แต่เซลล์มี receptor ที่เลือกให้อะไรเข้าออกเท่าไร เพื่อรักษาอัตลักษณ์ และคุณภาพ (รูปที่ ๘)

ระบบเศรษฐกิจการเงินที่เน้นความเป็นเสรี ไม่สอดคล้องกับหลัก
ธรรมชาติ และก่อให้เกิดการทำลายอัตลักษณ์และความสมดุลไปทั่วโลก

สังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ถ้าจะเลียนแบบธรรมชาติก็
ต้องใช้หลักการ **มหภาคมาจากการรวมตัวของจุลภาค** คือ

- (๑) ชุมชนเป็นหน่วยย่อยพื้นฐาน (basic unit) ทางสังคม
ประจวบเจดีย์มีอัตลักษณ์ และความสมดุลของตัวเอง
- (๒) ชุมชนหลายชุมชนรวมกันเป็นท้องถิ่น
- (๓) ท้องถิ่นขนาดเล็กหลายท้องถิ่นรวมกันเป็นท้องถิ่นขนาดใหญ่
- (๔) ท้องถิ่นขนาดใหญ่หลายท้องถิ่นรวมกันเป็นประเทศ
- (๕) ประเทศหลายประเทศรวมตัวกันเป็นกลุ่มประเทศหรือ
ภูมิภาคของโลก
- (๖) ภูมิภาคของโลกทั้งหมดรวมเป็นโลกเดียวกัน
- (๗) แต่ละส่วนของทั้งหมดมีอัตลักษณ์ และคุณภาพของตนเอง
และสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเชิงสนับสนุนอัตลักษณ์และ
คุณภาพ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลของส่วนย่อยและ
ของส่วนรวม
- (๘) ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารต้องเป็นไปให้ทุกส่วนรู้ถึงกัน
เพื่อปรับและรักษาสมดุล

นี่เป็นตัวอย่างของหลักการ**มหภาคมาจากการรวมตัวของจุลภาค**
และจุลภาคกับมหภาคสัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่าง
สมดุล ทั้งส่วนย่อยและส่วนใหญ่ทั่วโลก

หลักการเรื่องจิตสำนึกใหม่และสัมพันธ์ภาพที่ดีเพื่อการอยู่ร่วมกัน
อย่างสันติไม่ว่าของใหม่

ศาสนาทุกศาสนามีหลักการเช่นนี้ นักปราชญ์และนักคิดในอดีตก็คิดได้ แต่โลกครั้งโบราณกับโลกปัจจุบันไม่เหมือนกัน

แต่โบราณผู้คนเป็นกะเปาะวัฒนธรรม (cultural pockets) แยกกันอยู่ห่างไกล ไม่มีผลกระทบถึงกันมากนัก แต่สมัยนี้ผู้คนทั้งโลกเข้ามาเชื่อมโยง และมีผลกระทบถึงกันอย่างรวดเร็วและรุนแรง

ในระบบที่ซับซ้อนนี้ความโกลาหล (chaos) ไม่ใช่ช้อยกเว้น แต่เกิดขึ้นเป็นประจำ

วิกฤตการณ์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมของโลกสมัยใหม่ ก่อให้เกิดความเครียดแก่มนุษย์มากเกินกว่าที่ระบบชีววิทยาที่สร้างมาสำหรับสิ่งแวดล้อมครั้งโบราณจะรับได้

โลกจึงต้องการการจัดระบบการอยู่ร่วมกันใหม่ทั้งโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์ที่แท้ ระบบดังกล่าวไม่เคยมีมาก่อนและเกิดได้ยาก นอกจากมีการปฏิวัติจิตสำนึกและปฏิวัติสัมพันธ์ภาพ เพื่อสร้างสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล

**ถึงจะยากอย่างไร มนุษย์ชาติก็ไม่มีทางเลือก เพราะอารยธรรมปัจจุบัน
วิกฤตสุด ๆ แล้ว**

ฉะนั้นพร้อมกับอัสดงคตหรือวิกฤตการณ์ของอารยธรรมปัจจุบัน ก็เป็นรุ่งอรุณของการเกิดจิตสำนึกใหม่ ดังที่เป็นกระแสใหญ่ของโลก

การปฏิวัติจิตสำนึก การปฏิวัติสัมพันธ์ภาพ และการปฏิวัติสังคม เพื่อสร้างสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล เป็นเรื่องที่ทุกคนสามารถทำได้ และมีแรงจูงใจสูงที่จะชวนให้ทำ

เพราะจิตสำนึกใหม่จะนำมาซึ่งอิสรภาพ ความสุขอันลึกซึ้ง ความ
งาม และไมตรีจิตอันไพศาลเพื่อการอยู่ร่วมกัน

สังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลง คือศีลธรรมและคุณธรรม

การปฏิบัติทั้งมวลก็เพื่อสร้างสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลง
หรือสังคมศีลธรรม สังคมคุณธรรมนั่นเอง จึงต้องช่วยกันทำอย่างลึกซึ้ง ต่อ
เนื่อง เรื่อยไป จนสมบูรณ์

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ และพุทธศาสนาก็เป็นของดี

มีวัดประมาณ ๓๐,๐๐๐ วัด
พระสงฆ์ประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ รูป
สามเณร ๑๐๐,๐๐๐ รูป
ประชาชนกว่าร้อยละ ๙๐
ประกาศว่าเป็นชาวพุทธ
มีสัญลักษณ์และคำสอน
ทางพุทธศาสนามากมาย
อันว่าด้วย ศิล สมาธิ ปัญญา

แต่ไหนจึงวิกฤตศีลธรรมถึงเพียงนี้

อัตราการฆ่ากันตายก็สูงกว่า
ในญี่ปุ่น ยุโรป และสหรัฐอเมริกา
คอร์รัปชันก็ระบาดเต็มประเทศ
ทั้งในหมู่คนธรรมดา ไปจนถึง
ครูบาอาจารย์ พระสงฆ์องค์เจ้า
และนักการเมือง

แล้วเราจะตอบว่าอย่างไร

